

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ПІДГОТОВКИ ЛІКАРІВ
кафедра отоларингології

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

в. о. директора Навчально-наукового інституту
безперервної підготовки лікарів
д.мед.н., професор Юрій СУХІН

_____ 202__ р.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН ТА ПРОГРАМА ЦИКЛУ ТУ

«ВИБРАНІ ПИТАННЯ З ОТОЛАРИНГОЛОГІЇ та ДИТЯЧОЇ ОТОЛАРИНГОЛОГІЇ»
(форма навчання – очно-заочна з елементами дистанційної освіти)

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Складник освіти: післядипломна освіта, тематичне удосконалення

Спеціальність: Отоларингологія

Контингент слухачів: лікарі - отоларингологи, лікарі - отоларингологи дитячі

Лекції – 8 годин

Семінари – 22 години

Практичні заняття – 42 години

Всього – 72 години

Тривалість навчання – 2 тижні

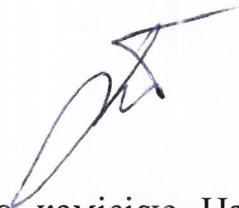
Додаткова навчальна програма підвищення кваліфікації для ЛОР-лікарів «Вибрані питання з отоларингології та дитячої отоларингології» розроблена у відповідності з уніфікованою програмою професійного навчання лікарів – отоларингологів та лікарів - отоларингологів дитячих

Розробники:

- професор Євчев Ф.Д.
- доцент Щелкунов А.П.
- асистент Євчева А.Ф.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри отоларингології ОНМедУ
Протокол № 1 від «28» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри отоларингології
професор

Сергій ПУХЛІК

Схвалено предметною цикловою методичною комісією Навчально-наукового інституту безперервної підготовки лікарів ОНМедУ
Протокол № 4 від «03» вересня 2024 р.

Голова предметної циклової методичної комісії
Навчально-наукового інституту
безперервної підготовки лікарів ОНМедУ

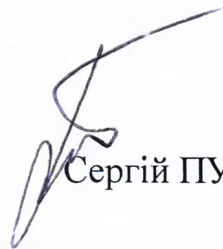

Сусанна ТИХОНОВА

Робоча програма переглянута та затверджена на засіданні кафедри отоларингології ОНМедУ

Протокол № 1 від « 26 » серпня 2025 р.

Завідувач кафедри отоларингології
професор

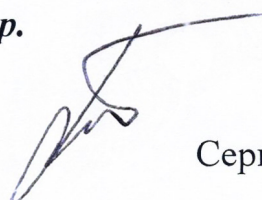

Сергій ПУХЛІК

Робоча програма переглянута та затверджена на засіданні кафедри отоларингології ОНМедУ

Протокол № _____ від « _____ » _____ 202 _____ р.

Завідувач кафедри отоларингології
професор

Сергій ПУХЛІК

ВСТУП

Актуальністю додаткової професійної програми «Вибрані питання з отоларингології та дитячої отоларингології» полягає в тому, що у змісті додаткової професійної освітньої програми підвищення кваліфікації передбачені необхідні знання та практичні вміння в особливості етіології, патогенезу, клініки, діагностики і лікування хвороб ВДШ і вуха у дітей та дорослих.

Мета навчання на циклі – поглиблення теоретичної то практичної підготовки спеціалістів – отоларингологів, дорослих та дитячих та підвищення їх кваліфікації.

Учбова програма циклу включає в себе різні розділи. Перші присвячені організаційним питанням, третій – питанням клінічної анатомії, фізіології та методам дослідження ЛОР – органів у віковому аспекті, подальші розділи включають питання етіології, патогенезу, патологічної анатомії, клінічні течії та лікування хвороб ЛОР – органів у віковому аспекті. Програмою передбачено засвоєння ситуаційних задач, а також задач по невідкладної оториноларингології.

Для виконання даної програми в процесі навчання передбачена очно-заочна форма навчання з елементами дистанційної освіти. Лекції проводяться дистанційно, семінарські заняття також дистанційно, в режимі науково-практичних конференцій. З найбільш актуальних тем програми лікарі готують реферати, які обговорюються на семінарах. На практичних заняттях лікарі під керівництвом викладача опановують практичні навички з технікою групової взаємодії, рішення ситуаційних завдань з невідкладних станів в оториноларингології, детальний розбір алгоритмів маніпуляцій.

В ході реалізації програми передбачається заключний контроль рівня знань в формі іспиту - тести заключного рівня (50), спібесіда (перелік питань, що виносяться на іспит додається).

Документ, що видається в результаті освоєння програми і успішного складання іспиту – свідоцтво (посвідчення) встановленого зразка, яке додається до щорічного особистого портфоліо. Кількість балів безперервного професійного розвитку – 50.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН ЦИКЛУ ТУ «ВИБРАНІ ПИТАННЯ З ОТОЛАРИНГОЛОГІЇ та ДИТЯЧОЇ ОТОЛАРИНГОЛОГІЇ»

Контингент слухачів: лікарі - отоларингологи, лікарі - отоларингологи дитячі

Тривалість навчання – 72 академічні години

№	Назва курсу	Л	С	П
1	Організація ЛОР-допомоги населенню в Україні	-	2	-
2	Топографічна анатомія і оперативна хірургія ЛОР-органів у віковому аспекті	-	2	-
3	Фізіологія та методи дослідження ВДШ і вуха у дітей та дорослих	-	2	4
4	Захворювання ВДШ і вуха у дітей та дорослих	2	8	30
5	Пухлини ВДШ і вуха	2	4	4
6	Травми, сторонні тіла ВДШ і вуха. Невідкладна допомога в отоларингології дорослого та дитячого віку	2	2	6
7	Іспит (співбесіда)	-	2	-
		8	22	42
ВСЬОГО		72 години		

ПЕРЕЛІК ЛЕКЦІЙ

№	Назва	год
	Захворювання ВДШ і вуха у дітей та дорослих. Сучасні принципи діагностики та лікування.	2
	Пухлини ВДШ і вуха	2
	Травми і сторонні тіла ВДШ і вуха	2
	Невідкладна допомога в отоларингології дорослого та дитячого віку	
ВСЬОГО		8

ПЕРЕЛІК СЕМІНАРІВ

№	Назва	год
1	Організація ЛОР - допомоги населенню в Україні.	2
2	Топографічна анатомія і оперативна хірургія ЛОР - органів у віковому аспекті.	2
3	Фізіологія та методи дослідження ЛОР - органів у віковому аспекті. Сучасні принципи діагностики.	2
4	Запальні захворювання вуха та їх ускладнення у дітей та дорослих. Клініка, діагностика, лікування.	2
5	Запальні захворювання носа, його пазух у дорослих та дітей та їх ускладнення. Клініка, діагностика, лікування.	2
6	Запальні захворювання глотки та їх ускладнення у дорослих та дітей. Клініка, діагностика, лікування	2
7	Запальні захворювання гортані, трахеї, стравоходу у дорослих та дітей та їх ускладнення.	2
8	Специфічні захворювання ЛОР - органів. Клініка, діагностика, лікування.	2
9	Пухлини ВДШ та вуха. Клініка, діагностика, лікування.	2
10	Травми, сторонні тіла ЛОР - органів та невідкладна допомога в отоларингології дорослого та дитячого віку	2
11	Іспит (співбесіда)	2
ВСЬОГО		22

ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№	Назва	год
1	Загальні принципи обстеження ЛОР - пацієнтів в поліклініці та стаціонарі	2
2	Спеціальні методи обстеження ЛОР - пацієнтів в поліклініці та стаціонарі	2
3	Гострі запальні захворювання вуха у дорослих та дітей та їх ускладнення. Клініка, діагностика, лікування	2
4	Хронічні запальні захворювання вуха. Клініка, діагностика, лікування	2
5	Отогенні внутрішньочерепні ускладнення. Клініка, діагностика, лікування	2
6	Негнійна патологія вуха. Клініка, діагностика, лікування	2
7	Нейросенсорна приглуховатість та глухота. Клініка, діагностика, методи лікування	2
8	Гострі та хронічні запалення носа у дітей та дорослих. Клініка, діагностика, лікування	2
9	Гострі та хронічні захворювання пазух носа у дорослих та дітей. Клініка, діагностика, лікування	2
10	Ускладнення гострих та хронічних захворювань носа, його пазух.	2
11	Гострі захворювання глотки у дорослих та дітей та їх ускладнення. Клініка, діагностика, лікування	2
12	Хронічні захворювання глотки у дорослих та дітей та їх ускладнення. Клініка, діагностика, лікування	2
13	Гострі захворювання глотки, гортані, трахеї, стравоходу у дорослих та дітей та їх ускладнення	2
14	Хронічні захворювання гортані, трахеї, стравоходу та їх ускладнення	2
15	Стенози гортані. Клініка, діагностика, лікування	2
16	Специфічні захворювання ЛОР – органів у дітей та дорослих	2
17	Доброякісні пухлини ВДШ та вуха. Клініка, діагностика, лікування	2
18	Злоякісні пухлини ВДШ та вуха. Клініка, діагностика, лікування	2
19	Невідкладна допомога при травмах, сторонніх тілах, кровотечах вуха	2
20	Невідкладна допомога при травмах, сторонніх тілах, кровотечах носа, його пазух	2
21	Невідкладна допомога при травмах, сторонніх тілах, кровотечах глотки, гортані, трахеї, стравоходу	
	ВСЬОГО	42

Матеріально-технічні умови реалізації програми – навчальні аудиторії для проведення лекційних, семінарських та практичних занять, мультимедійне обладнання, навчальні і мультимедійні програми (фільми, слайди, таблиці, муляжі, інструментарій), операційні, перев'язочні, маніпуляційні кабінети на практичних базах медичних організацій і підрозділів відповідного профілю.

Навчально-методичне забезпечення програми – навчально-методичні розробки, алгоритми обстеження пацієнтів, алгоритми надання невідкладної допомоги, медична та статистична документація.

Вимоги до результатів навчання

Лікар повинен знати:

- клінічну анатомію вуха, етіологію, клініку найбільш поширених захворювань вуха
- тактику консервативного та хірургічного лікування, сучасні методи діагностики

Лікар повинен вміти:

- оцінювати стан ЛОР - органів у нормі та при різноманітних видах патології;
- проводити клінічне обстеження ЛОР хворих за стандартними методиками;
- проводити диференційну діагностику та обґрунтовувати клінічний діагноз;

- визначати характер та принципи надання допомоги хворим на підставі попереднього клінічного діагнозу, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами;
- вести медичну документацію, в тому числі при порушеннях слуху

Форми оцінки знань та критерії успішності

Поточний контроль: усне опитування, тестування, оцінювання виконання практичних навичок, оцінювання комунікативних навичок під час рольової гри, розв'язання ситуаційних клінічних завдань, оцінювання активності на занятті.

Заключний контроль: в формі іспиту - вирішення ситуаційних завдань, оцінка оволодіння теоретичними та практичними навичками та вміннями, співбесіда.

Оцінювання поточної навчальної діяльності на практичному занятті:

1. Оцінювання теоретичних знань з теми заняття:
 - методи: опитування, вирішення ситуаційної клінічної задачі;
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.
2. Оцінка практичних навичок та маніпуляцій з теми заняття:
 - методи: оцінювання правильності виконання практичних навичок;
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.
3. Оцінювання роботи із пацієнтом з теми заняття:
 - методи: оцінювання: а) комунікативних навичок спілкування з пацієнтом, б) правильність призначення та оцінки лабораторних та інструментальних досліджень, в) дотримання алгоритму проведення диференціального діагнозу, г) обґрунтування клінічного діагнозу, д) складання плану лікування;
 максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка –

Критерії поточного оцінювання на практичному занятті

Оцінка	Критерії оцінювання
«5»	Слухач вільно володіє матеріалом, бере активну участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, впевнено демонструє практичні навички під час огляду хворого та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
«4»	Слухач добре володіє матеріалом, бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час огляду хворого та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з деякими помилками, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
«3»	Слухач недостатньо володіє матеріалом, невпевнено бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час огляду хворого та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з суттєвими помилками.
«2»	Слухач не володіє матеріалом, не бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, не демонструє практичні навички під час огляду хворого та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень.

Слухач допускається до іспиту за умови виконання вимог навчальної програми.

Критерії успішності

Критерієм успішності виконання програми навчання є висновок екзаменаційної комісії – іспит «склав». За результатами іспиту слухач отримує сертифікат встановленого зразку.

Перелік питань, що виносяться на іспит

1. Клінічна анатомія, фізіологія та методи дослідження ЛОР – органів у віковому аспекті.
2. Гостре запалення середнього вуха. Клініка, діагностика, методи лікування. Отоантрит.
3. Мастоїдит. Атипові форми мастоїдиту. Клініка, діагностика, методи лікування.
4. Хронічний гнійний середній отит. Різновіди ХГСО, їх основна відмінність. Патогенез, будова, вміст холеастоми. В чому полягає небезпека розповсюдження холестеастоми.
5. ХГСО. Методи консервативного і хірургічного лікування.
6. Шляхи розповсюдження гнійної інфекції з порожнини вуха до порожнини черепа, та фактори, які цьому сприяють.
7. Отогенні внутрішньочерепні ускладнення. Клініка, діагностика, послідовність і тактика лікувальних заходів при ОВУ. Методи консервативного і хірургічного лікування.
8. Лабіринтит. Клініка, діагностика, методи лікування. Шляхи розповсюдження інфекції во внутрішнє вухо.
9. Негнійні хвороби вуха. Патогенез, клініка, діагностика, основні принципи лікування.
10. Отосклероз. Характеристика уражень слуху при тимпанальній та змішаній формі отосклерозу. Принципи хірургічного лікування.
11. Лабіринтинтопатії. Хвороба Мен'єра. Клініка, діагностика, методи лікування.
12. Сенсоневральна приглуховатість та глухота. Причини, методи діагностики та лікування. Скринінг новонароджених.
13. Хвороби зовнішнього носа. Клініка, діагностика, лікування.
14. Гострий нежить. Клініка, діагностика, лікування. Гострий нежить у немовлят.
15. Гострий та хронічний синусит. Його форми, клініка, діагностика, принципи лікування.
16. Алергічний нежить. Діагностика, методики ідентифікації алергенів. У чому полягає специфічна імунотерапія?
17. Орбітальні і внутрішньочерепні ускладнення риногенного характеру. Клініка, діагностика, основні принципи лікування.
18. Гострий та хронічний фарингіт. Клініка, діагностика, методи лікування.
19. Тонзиліт. Класифікація, діагностика, диференційна діагностика, загальні принципи обстеження та лікування. Можливі ускладнення.
20. Хронічний тонзиліт. Клінічні форми, місцеві ознаки, види декомпенсації. Методи лікування. Можливі ускладнення.
21. Гіпертрофія піднебінних мигдаликів. Аденоїди. Аденоїдит.
22. Гострий та хронічний ларингіт. Клініка, діагностика, лікування.
23. Гострий ларинготрахеобронхіт у дітей, принципи його лікування, продовжена назотрахеальна інтубація.
24. Діфтерія ЛОР - органів. Клініка, діагностика, диференційна діагностика, методи лікування.
25. Інфекційні гранульоми ЛОР - органів, методи діагностики, лікування.
26. Пухлини ЛОР - органів. Клініка, діагностика, диференційна діагностика, основні методи лікування.
27. Кровотечі ЛОР - органів. Клініка, діагностика, методи зупинки кровотеч.
28. Носова кровотеча. Передня та задня тампонада носа.
29. Сторонні тіла ЛОР - органів. Клініка, діагностика, методи усунення сторонніх тіл.
30. Травми ЛОР – органів. Клініка, діагностика, методи лікування

Рекомендована література

Основна:

1. Попович В.І. Сучасні стандарти лікування гострих запальних захворювань ЛОР - органів (Рекомендації). – Київ, 2019. – 80 с.
2. Євчев ФД, Пухлік СМ, Титаренко ОВ, Євчева АФ, Гаєвський ВВ. Сучасна невідкладна допомога хворим із гострими та хронічними захворюваннями ЛОР-органів та при їх ускладненнях. Одеса: Олді +; 2023. 273 с.
3. Попович ВІ, Кошель ІВ, Пухлік СМ. Запальні та незапальні захворювання верхніх дихальних шляхів : навч.-метод. посіб. для студентів, інтернів вищ. мед. навч. закл. та лікарів. Київ: ТОВ Доктор-Медіа-Груп; 2024. 176 с.
4. Науменко О.М., Васильєв В.М., Дєєва Ю.В., Безшапочний С.Б. Невідкладна допомога в оториноларингології: навчальний посібник // Всеукраїнськб спеціалізоване видавництво «Медицина». – 2019. – 144с.
5. Бабінець Л.С, Бездітко П.А., Пухлік С.М. та ін Сімейна медицина: у 3 кн.:підручник. Кн.3. Спеціальна частина. Поліпрофільність загальної лікарської практики. – к., 2017. – 680 с.
6. Мітін Ю.В., Науменко О.М., Дєєва Ю.В., Шевчук Ю.В., Островська О.О. Посібник до практичних занять з оториноларингології для викладання за кредитно-модульною системою: Навчальний посібник. – К.: ВСВ «Медицина», 2019. – 136 с.
7. Попович ВІ, Кошель ІВ, Пухлік СМ. Риніти: сучасні клінічні рекомендації. Практичні аспекти : навчальний посібник. Київ:ТОВ Доктор-Медіа-Груп; 2023. 108 с.
8. Заболотний Д.І., Мітін Ю.В., Безшапочний С.Б., Дієва Ю.В. Оториноларингологія. – К.: ВСВ «Медицина», 2017. – 460 с.
9. Мітін Ю.В., Науменко О.М., Дєєва Ю.В. Посібник до практичних занять з оториноларингології для викладання за кредитно-модульною системою: Навчальний посібник. – К.: Видавничий дім «Асканія», 2020. – 165 с.
10. Лайко А.А., Косаковський А.Л., Заболотна Д.Д., Борисенко О.М., Синяченко В.В., Тимчук С.М., Косакувська І.А., Шух Л.А., Сегал В.В., Гавриленко Ю.В. Дитяча оториноларингологія: Національний підручник. – К.: Логос, 2015. – 576 с.
11. Євчев Ф.Д. Пропедевтика захворювань ЛОР-органів та невідкладна допомога в оториноларингології.- Одеса «Астропринт», 2010.- 248 с.
12. Вказівки з воєнно-польової хірургії / за ред.. Я.Л.Заруцького, А.А.Шудрака.-К.:СПД Чалчинська Н.В.,2020.-396 с.
13. [R.Corbridge](#), [N.Steventon](#). Oxford Handbook of ENT and Head and Neck Surgery//Paperback, 2020. - 496 p.
14. Y.Mitin, Y.Deyeva, Y.Gomza, V. Didkovskyi etc. Otorhinolaryngology// Medicine, 2018. – 264p.
15. R.Probst, G.Grevers, H.Iro. Basic Otorhinolaryngology. A Step-by-Step Learning Guide//Thieme, 2021. – 430p.
16. [M. M Paparella](#). Paparella’S Otolaryngology Head & Neck Surgery (2 Volumes)// Hardcover, 2020. – 460p.
17. Pukhlik S.M., Titarenko O.V. Otorhinolaryngology// Odessa, 2018. – 172 p.

Додаткова:

1. Науменко О.М., Задорожня А.Г., Юрочко Ф.Б. Антимікробна терапія в оториноларингології// [Медкнига](#), 2016. – 104с.
2. Ургентна отоларингологія / Под ред. Науменко А.Н., Васильєва В.М., Дєєвой Ю.В./ Довідник лікаря «Ургентна оториноларингологія» - К.: ООО «Бібліотека здоров’я України», 2015. – 218 с.
3. Пухлик С.М., Титаренко О.В. Лікування сенсоневральної туговухості: Методичні рекомендації для лікарів. – Одесса, 2009. – 24 с.

4. Пухлик Б.М., Пухлик С.М., Анісимов М.В. Лікарська алергія в стоматології. – Одеса, 2010. – 112 с.
5. Заболотний Д.І., Лайко А.А., Мельников О.Ф. [та ін.]. Гіпертрофія лімфаденоїдної тканини глотки – К., Логос, 2009. – 175 с.
6. Лайко А.А., Заболотний Д.І., Гарюк Г.І. [та ін.]. Хронічний риніт. – К.: Логос, 2016. – 147 с.
7. Заболотний Д.І., Тімен Г.Е., Лайко А.А. [та ін.]. Ангіофіброма основи черепа. - К.: Логос, 2017. – 144 с.
8. Євчев Ф.Д. Злоякісні пухлини гортані. – Одеса: Астропринт, 2018. – 328 с.
9. Лайко А.А., Косаковський А.Л., Заболотна Д.Д., Борисенко О.М., Синяченко В.В., Тимчук С.М., Косакувська І.А., Шух Л.А., Сегал В.В., Гавриленко Ю.В. Дитяча оториноларингологія: Національний підручник. – К.: Логос, 2015. – 576 с.
10. Безшапочний С.Б., Гасюк Ю.А., Смеянов Е.В. Гиперплазия и воспаление глоточной миндалины.-К.: Логос, 2017. - 123 с.: іл.-Бібліогр.: с. 112-123.
11. Косаковський А.Л., Юрочко Ф.Б. Середній отит // Міні-атлас.-К.:Тов. «Біокодекс Україна», 2017.- 49 с.
12. Безшапочний С.Б., Гасюк Ю.А., Лобурець В.В. Сучасний підхід в лікуванні гострих риносинуситів. – Полтава, 2015. – 52 с.
13. Безшапочний С.Б., Гасюк Ю.А., Лобурець В.В. Клініко-морфологічні аспекти риносинуситів. – К.: ООО «Вістка», 2013. – 150 с.
14. Заболотний Д.І., Євчев Ф.Д. Діагностика та хірургічне лікування хворих з пухлинами фаринго-парафаренгіальної зони: (монографія). – Одеса: Астропринт, 2018. – 208 с.
15. Пухлик Б.М. Поліноз. – Вінниця, 2018. – 59 с.
16. Органозберігаюче лікування раку гортані, рота глотки, їх рецидивів та ускладнень (руководство) / (Р.А.Абизов и др.); под. ред.. Д.І.Заболотного и др.. – К. : ТОВ «Бібліотека «Здоров'я України», 2016. – 316 с.
17. Заболотний Д.І., Мінін Ю.В., Лайко А.А., Шух Л.А. Синдром обструктивної зупинки дихання під час сну.- К.:Логос, 2015. – 183 с.
18. Лайко А.А., Заболотний Д.І., Косаковський А.Л., Заболотна Д.Д., Гладуш Ю.І., Гавриленко Ю.В., Косаківська І.А., Шух Л.А., Дячук В.В., Біль Б.Н. Фронтит. - К.: Логос, 2015 .- 154с.
19. Лайко А.А., Заболотний Д.І., Косаковський А.Л.,Березнюк В.В., Ткаліна А.В., Заболотна Д.Д., Ткаліна А.В., Гавриленко Ю.В., Косаківська І.А., Шух Л.А., Таран М.В. Дячук В.В., Етмоїдит - К.: Логос, 2015 .- 213с.
20. [S.N.Kumar](#). Clinical Cases In Otolaryngology// Paperback, 2020. – 260p.
21. [R.Pasha](#), [J.S.Golub](#). Otolaryngology-Head and Neck Surgery : Clinical Reference Guid// Paperback, 2019. - 800 p.
22. [J. A.Seikel](#), [D.G.Drumright](#), [D.J.Hudock](#). Anatomy and Physiology for Speech, Language, and Hearing //Format Hardback, 2019. - 700 p.
23. [K.S.Helfer](#), [E.L.Bartlett](#), [A.N.Popper](#), [R.R.Fay](#). Aging and Hearing: Causes and Consequences// Hardback< 2020. – 326p.
24. [A.Al-Qahtani](#), [H.Haidar](#), [A.Larem](#). Textbook of Clinical Otolaryngology// Hardback, 2021. - 1155 p.
25. Z.Mu, [J.Fang](#). Practical Otorhinolaryngology, Head and Neck Surgery: Diagnosis and Treatment// Hardback, 2021. - 314 p.
26. [H.H.Ramadan](#), [F.M.Barooddy](#). Pediatric Rhinosinusitis// Paperback, 2020. - 300 p.
27. [P.W.Flint](#), [B.H.Haughey](#), [V.J.Lund](#), [K.T.Robbins](#), [J.R.Thomas](#), [M.M.Lesperance](#), [H.W.Francis](#). Cummings Otolaryngology: Head and Neck Surgery, 3-Volume Set// Format Hardback, 2020. - 3568 p.

ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Галузеві стандарти та клінічні настанови МОЗ України за спеціальністю Отоларингологія
https://www.dec.gov.ua/cat_mtd/otorinolaringologiya/
2. Електронний сайт бібліотеки ОНМедУ - <http://libblog.odmu.edu.ua/>
3. Електронний сайт Національної наукової медичної бібліотеки України
<https://library.gov.ua/>
4. Освітній портал НМУ імені О. О. Богомольця - <https://nmuofficial.com/>
4. Наукові бази даних бібліотеки НМУ імені О. О. Богомольця –
<https://librarynmu.com/bazy-danykh>